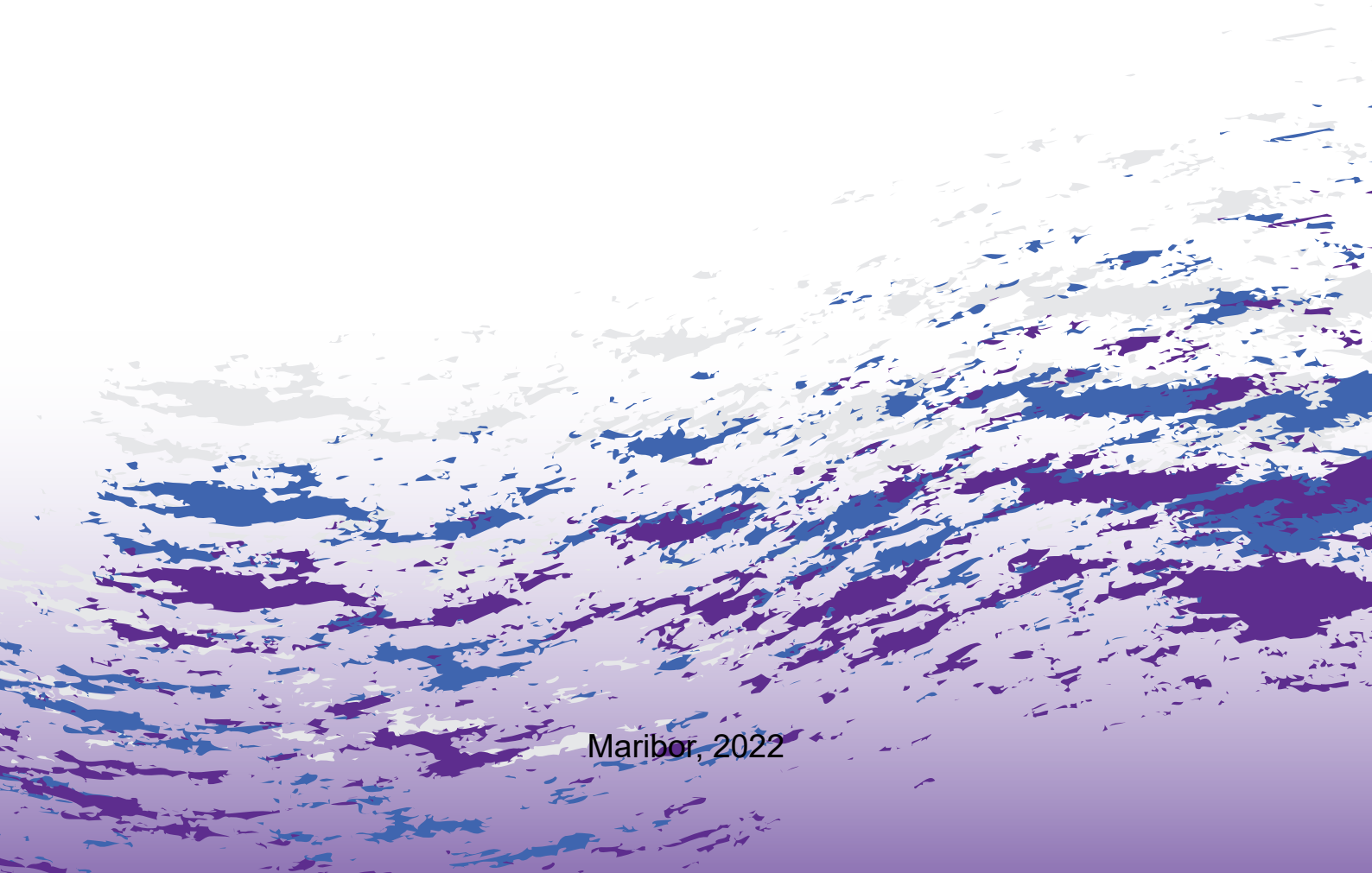

Moderna
arhivistika

Časopis arhivske teorije in prakse
Journal of Archival Theory and Practice

Letnik 5 (2022), št. 2 / Year 5 (2022), No. 2

Maribor, 2022

Prejeto / Received: 28. 06. 2022

1.04 Strokovni članek

1.04 Professional article

<https://doi.org/10.54356/MA/2022/SFAD6074>

KODEKS ARHIVSKE ETIKE

Mag. Mitja SADEK

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljana, Slovenija
Docent programa Arhivska znanost, Alma Mater Europaea, ECM Maribor, Slovenija
mitja.sadek@zal-lj.si

Izvleček:

Prispevek obravnava kodeks etike, ki ga je sprejela generalna skupščina Mednarodnega arhivskega sveta na svojem 13. zasedanju 6. septembra 1996 v Pekingu. Avtor izhaja iz angleškega izvirnika, opozarja na določene probleme slovenskega prevoda, povzema njegova bistvena načela ter poda razmislek o ustreznosti kodeksa kot deontološkega besedila. Prispevek opozarja na nekaj terminoloških in vsebinskih problemov slovenskega prevoda kodeksa etike ter ugotavlja ustreznost in aktualnost besedila v smislu deontološkega besedila.

Ključne besede:

Kodeks arhivske etike, arhivska deontologija, izzivi moderne arhivistike

Abstract:

Code of Archival Ethics

The article deals with the Code of ethics, which was adopted by the General Assembly of the International council on archives in its XIIth session in Beijing on September 6, 1996. The author analyses the original text in English, points out certain problems regarding Slovenian translation, summarizes its principles and considers the Code as an adequate deontological text. The article points out some terminological and substantial problems of the translation of the Code into Slovenian language and identifies the relevance and topicality of the text in terms of deontology.

Key words:

Code of archival ethics, archival deontology, challenges of modern archival science

1. Uvod

Pričujoči prispevek postavlja v središče obravnave Kodeks arhivske etike, ki ga je sprejela generalna skupščina Mednarodnega arhivskega sveta na 13. mednarodnem kongresu 6. septembra 1996 v Pekingu. Angleškemu izvirniku, ki je izšel leta 1997 v glasilu Mednarodnega arhivskega sveta Bulletin, so kmalu sledili prevodi v druge jezike.¹ Slovenski prevod, ki ga je priskrbel Marija Vera Erjavec, je bil objavljen še istega leta kot angleški. O kodeksu je bilo napisanih že precej člankov, še več literature s področja arhivistike se nanj nanaša.² Vsi strokovni delavci v slovenskih arhivih ga poznajo že zategadelj, ker je sestavni del strokovnega izpita iz arhivske dejavnosti.

Glavni cilji prispevka so izpostaviti nekaj ugotovitev ob branju izvirnika in slovenskega prevoda kodeksa, povzeti njegova bistvena načela ter podati razmislek o ustreznosti kodeksa kot deontološkega besedila tudi za današnji čas.

2. Izvirnik in prevod

V nadaljevanju navajam nekaj ugotovitev ob primerjavi angleškega izvirnika in slovenskega prevoda, pri čemer se po potrebi obračam tudi na francoski, nemški, hrvaški in srbski prevod besedila. Na podlagi spodnjih zaključkov predlagam, da se slovenski prevod Kodeksa arhivske etike popravi in posodobi.

Prvi problem, ki ima izvirni greh v angleškem besedilu, je že sam naslov *Code of ethics*. Lapidarni angleški naslov kodeksa, ki niti ne omenja, na katero stroko se nanaša, je prevajalce v druge jezike postavil pred izbiro, ali pustiti naslov v tako suhi obliki, kot je angleška (prim. dobesedni slovenski prevod: Kodeks etike), ali ga jasneje definirati z omembo stroke.³ Če pustimo ob strani pripombo, da bi bila verjetno ustrežnejša oblika prevoda lapidarne variante Etični kodeks, bi raje predlagali razširitev naslova v *Kodeks arhivske etike*. Pridevnik arhivski (tak, ki se nanaša na arhiv) ni primeren le zato, ker gre za uveljavljen izraz z dolgo tradicijo, ampak še bolj zaradi njegove vsebinske širine. Samostalnika arhiv in pridevnika arhivski namreč ne uporabljajo samo strokovni delavci v slovenskih arhivih, ampak sta izraza povsem udomačena v vsakdanji rabi tudi pri ustvarjalcih arhivskega gradiva, seveda pogosto z nekoliko drugačnim pomenskim odtenkom.⁴ Omenjena izraza na nek način povezujeta svet arhivskih ustanov z upravljanjem in hrambo arhivskega gradiva pri samih ustvarjalcih. Kodeks arhivske etike se namreč ne omejuje le na dejavnost strokovnih uslužbencev v arhivskih ustanovah (arhivistov, arhivskih sodelavcev in arhivskih tehnikov), ampak posega tudi na področje ustvarjalcev arhivskega gradiva.⁵ Določila kodeksa, kakor ugotavlja mag. Janez Kopač (2003, 209–210), je treba »razširiti na celotno obdobje hranjenja arhivskega gradiva, na vse zaposlene v arhivskih ustanovah, pa tudi na obdobje, ko arhivsko gradivo v okviru dokumentarnega gradiva šele nastaja, ko zanj skrbijo delavci, ki delajo z dokumentarnim gradivom (arhivarji) ...«.

Iz tega razloga je tudi uporaba krovnega termina arhivist, ki v slovenskem prevodu kodeksa nastopa na več mestih, nedvomno preozka, saj v slovenski arhivski realnosti

¹ *Code of ethics*, ICA Bulletin, št. 47 (1997-1). Za prevode v druge jezike glej spletno mesto <https://www.ica.org/en/ica-code-ethics>. Danes je etični kodeks dostopen v 24 jezikih.

² Gl. seznam literature na koncu prispevka.

³ Prim. mdr. francosko *Code de déontologie des archivistes*, nemško *Kodex ethischer Grundsätze für Archivarinnen und Archivare* in hrvaško *Etički kodeks arhivista*.

⁴ Za sedem (!) pomenov besede arhiv v dnevni rabi gl. Vilfan S., Žontar J. (1973), str. 9–12.

⁵ Prim. zlasti naslednje točke kodeksa v angleškem izvirniku, ki potrjujejo to ugotovitev: Introduction B, C; Code 2, 4, 5.

ne izključuje le vseh uslužbencev, ki upravljajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom pri ustvarjalcih (in delajo na delovnih mestih arhivarja, dokumentalista, arhivskega uradnika itd.), ampak tudi arhivske tehnike in arhivske sodelavce v samih arhivskih ustanovah. Terminološko zagato kljub temu zadovoljivo reši ustrezna razlaga pojma arhivist v 2. točki uvoda kodeksa: *»Izraz arhivisti, kot se uporablja v tem kodeksu, vključuje vse, ki se ukvarjajo z nadzorom, vzdrževanjem, hranjenjem, varovanjem in upravljanjem arhivskega gradiva.«*⁶

Naslednje prevodne opazke se nanašajo na razlago drugega člena kodeksa, ki govori o valorizaciji ter načelu provenience in prvotne ureditve. Drugi stavek povedi *»arhivisti morajo izpolnjevati svoje dolžnosti in naloge v skladu z arhivskimi načeli, ki zadevajo ustvarjanje, vzdrževanje in izločanje tekočega in delno tekočega registraturnega gradiva«*, bi se v posodobljeni različici glasilo *»... ki zadevajo nastajanje, upravljanje in izločanje dokumentarnega gradiva v tekoči in stalni zbirki.«*⁷ V nadaljevanju bi bilo treba popraviti napačen prevod, ki govori o nabavni politiki, mišljena pa je politika pridobivanja arhivskega gradiva: *»Arhivisti morajo vrednotiti gradivo nepristransko, na osnovi svoje presoje, ki temelji na popolnem poznavanju upravnih potreb svoje institucije in njene nabavne politike.«*⁸ Prevajalka je v stavku *»arhivisti naj pridobivajo gradivo v skladu z nameni in finančnimi sredstvi institucije«* angleški termin *resources* neupravičeno zožila zgolj na finančna sredstva.⁹ Prav tako bi bilo v predzadnjem stavku tega člena besedo *repository* primerneje prevesti kot arhivski depo, ne kot arhiv.¹⁰

V razlagi tretjega člena kodeksa, ki govori o varovanju avtentičnosti gradiva, bi bilo treba v stavku *»nadomestitev originalov z drugimi oblikami naj se izvede v skladu z legalno, lastno in sporočilno vrednostjo gradiva«* besedo *»legalno«* nadomestiti s *»pravno«*.¹¹ Razlaga četrtega člena kodeksa pri prevodu sintagme *acquiring documents* vsebuje enako napako kot drugi člen (gl. zgoraj: nabavna politika): *»Arhivisti se morajo zavedati, da nabava gradiva dvomljivega izvora, kakorkoli zanimivega, lahko spodbuja nelegalno trgovanje«*. V razlagi petega člena kodeksa, v katerem je poudarjen pomen sledljivosti postopkov dela z arhivskim gradivom, je del drugega stavka preveden napačno: *»Ukvarjati se morajo (sc. arhivisti) ne le s pridobivanjem obstoječega gradiva, temveč morajo zagotoviti, da tekoče informacije in arhivski sistemi vključujejo že od vsega začetka postopke, ki so primerni za varovanje dragocenega gradiva.«*¹² Postopke za ohranitev zapisov trajne vrednosti bi morali namreč vključevati *»obstoječi informacijski sistemi in sistemi elektronskega arhiviranja«*. Šesti člen kodeksa govori o dostopnosti arhivskega gradiva. V petem stavku razlage tega člena je ponovljena prevodna napaka iz drugega in četrtega člena kodeksa, kjer stoji namesto prevzema oziroma pridobitve arhivskega gradiva nabava: *»Arhivisti naj skušajo preprečevati nespametne omejitve dostopnosti in uporabe, vendar lahko predlagajo ali sprejmejo kot*

⁶ Tu bi bila možna uporaba opisnega termina, npr. *»arhivski delavci«*, *»arhivski uslužbenci«* ipd. Prim. tudi francoski naslov *Deontološki kodeks arhivistov*, ki pa je v francoski arhivski tradiciji povsem ustrezen, saj je arhiviste oseba, ki je strokovno usposobljena za upravljanje z dokumentarnim in arhivskim gradivom.

⁷ *Archivists must perform their duties and functions in accordance with archival principles, with regard to the creation, maintenance and disposition of current and semi-current record.*

⁸ *Archivists should appraise records impartially basing their judgment on a thorough knowledge of their institution's administrative requirements and acquisitions policies.*

⁹ *Archivists should acquire records in accordance with the purposes and resources of their institutions. Sredstva so lahko poleg finančnih še vsaj materialna in kadrovska.*

¹⁰ *They should cooperate to ensure the preservation of these records in the most appropriate repository.*

¹¹ *Replacement of originals with other formats should be done in the light of the legal, intrinsic and information value of the records.*

¹² *They should be concerned not only with acquiring existing records, but also ensure that current information and archival systems incorporate from the very beginning procedures appropriate to preserve valuable records.*

pogoj za nabavo jasno izražene omejitve, ki trajajo le določen čas.¹³ V besedilu prvega stavka razlage sedmega člena kodeksa, ki določa spoštovanje dostopnosti in zaupnosti informacij, bi bilo namesto »*korporativna in osebna zasebnost*« zaradi večje jasnosti bolje uporabiti »*zasebnost pravnih in fizičnih oseb*«. ¹⁴ V prevodu devetega člena kodeksa bi bilo treba sintagmo »*poklicna popolnost*« zamenjati s »*poklicna odličnost*« ali »*poklicna izvrstnost*«, saj je evidentno, da niti arhivisti nismo in ne moremo biti popolni.¹⁵

3. Glavna načela kodeksa

Kodeks vsebuje uvod, ki ga sestavlja šest točk, in osrednji del z desetimi načeli, ki jih spremljajo bolj ali manj obsežne razlage. Že v prvi točki uvoda kodeksa je zapisan njegov glavni cilj, to je vzpostaviti visoke standarde za ravnanje v arhivskem poklicu: nove člane tega poklica naj kodeks uvede v te standarde, izkušene člane naj opomni na njihovo poklicno odgovornost in vzbudi pri javnosti zaupanje v arhivski poklic. Na ta način bo zagotovljeno stalno obnavljanje načel kodeksa znotraj arhivske stroke, navzven pa bodo ta načela pri širši javnosti utrdila prepričanje, da zaposleni v arhivski dejavnosti opravljajo svoj poklic odgovorno do gradiva in uporabnikov na podlagi univerzalnih in trajnih etičnih načel.

Drugo pomembno sporočilo iz četrte točke uvoda opozarja, da kodeks nudi zaposlenim v arhivskem poklicu le etični okvir (*ethical framework*), ki jih vodi pri delu, ne daje pa konkretnih rešitev za določene probleme. Pravzaprav gre za precej diskutabilno trditev, saj deset členov kodeksa, nekakšnih deset arhivskih zapovedi, nikakor ne predstavlja poklicnih ali celo splošnih in abstraktnih etičnih principov, ampak nabor najpomembnejših dolžnosti, ki jih morajo upoštevati zaposleni v arhivskem poklicu. Gre torej za klasično deontološko besedilo, ki pred arhiviste postavlja jasno izražene poklicne dolžnosti.¹⁶ Pri tem pa se kodeks odmika od pozitivne zakonodaje na način, da vsebino načel prikazuje bodisi na bolj splošen način kot zakonodaja bodisi pokriva tista področja, s katerimi se zakonodaja niti ne ukvarja. Arhivskemu delavcu na ta način pušča dovolj prostora za interpretacijo in končno odločitev o pravilnem ravnanju v neki konkretni poklicni situaciji. Ta priložnost za razmislek je morda celo največja vrednost besedila te vrste, saj arhivistu ne daje potuhe v obliki »konkretnih rešitev za konkretne probleme« in ga prisili k prevzemanju odgovornosti za svoje poklicne odločitve.¹⁷

Prva dolžnost arhivistov je varovanje celovitosti arhivskega gradiva. Ker je osrednja pozornost arhivskega poklica usmerjena v varovanje arhivskega gradiva, je ravno celovitost arhivskega gradiva tisti cilj, ki lahko edini zagotavlja verodostojne dokaze o preteklih dogodkih bodisi za raziskovanje zgodovine bodisi za zagotavljanje pravic državljanov in pravnih oseb v različnih pravnih in upravnih postopkih. Govoriti o celovitosti arhivskega gradiva pomeni torej govoriti zlasti o ohranjanju arhivskega gradiva v njegovem celotnem obsegu in z avtentično vsebino. Delavci v arhivih pa morajo

¹³ *Archivists should discourage unreasonable restrictions on access and use but may suggest or accept as a condition for acquisition clearly stated restrictions of limited duration.*

¹⁴ *Archivists should take care that corporate and personal privacy as well as national security are protected without destroying information, especially in the case of electronic records where updating and erasure are common practice.*

¹⁵ *Archivists should pursue professional excellence by systematically and continuously updating their archival knowledge, and sharing the results of their research and experience.*

¹⁶ *Zunanji znak tega je pogosta uporaba obligacijskih izrazov: should se pojavi v tem relativno kratkem besedilu kar 48-krat, must 6-krat in duty 2-krat.*

¹⁷ *Večina javnih uslužbencev, pri čemer arhivisti niso nobena izjema, se po eni strani pritožuje nad preobilico predpisov in preveliko normiranostjo, po drugi strani pa pričakuje ali celo zahteva konkretna navodila za vse mogoče situacije, da bi jih odrešila sleherne odgovornosti ob njihovih odločitvah.*

celovitost gradiva spoštovati tudi pri komunikaciji z uporabniki. Gradivo morajo uporabnikom ravno tako nuditi v celotnem obsegu in v avtentični obliki, torej brez namena prikrivanja ali izkrivljanja dejstev. Pri tem svojo strokovnost in nepristranost dokazujejo na način, da celovitosti gradiva ne krnijo niti iz lastnih motivov niti zaradi kakršnih koli zunanjih pritiskov.

Drugo načelo Kodeksa arhivske etike poudarja pomen spoštovanja splošno sprejetih strokovnih standardov, zlasti dveh osnovnih načel arhivistike, načela provenience in načela prvotne ureditve. Arhivisti morajo arhivsko gradivo vrednotiti, odbirati in hraniti v njegovem zgodovinskem, pravnem in upravnem kontekstu. Drugo načelo je vsebinsko zelo široko in zlasti v razlagi povzema vse etape v življenjskem ciklu dokumentov: od nastajanja zapisov, njihove valorizacije, izločanja dokumentarnega gradiva, odbiranja in prevzemanja arhivskega gradiva, vse do urejanja in popisovanja arhivskega gradiva ter njegove uporabe. Na koncu razlage tega načela je izpostavljen tudi pomen ustreznega arhivskega depoja pri hrambi arhivskega gradiva. Arhivisti ne bi smeli iskati ali sprejemati gradiva, kadar bi to ogrožalo njegovo celovitost ali varnost. Povedano drugače in za marsikateri slovenski arhiv zelo aktualno – če arhiv ne more zagotoviti ustreznih depojskih prostorov za varno hrambo arhivskega gradiva, potem arhivskega gradiva ne bi smel prevzemati. Zaradi klavrne prostorske realnosti slovenskih arhivov marsikdaj arhivsko gradivo ob prevzemu v arhiv pride iz boljših pogojev materialnega varstva v slabše, na kar tudi ne bi smeli pristajati.

Kot tretje postavlja etični kodeks v ospredje pomen avtentičnosti arhivskega gradiva med njegovo hrambo, obdelavo in uporabo, česar sem se dotaknil že pri prvem načelu. Gre nedvomno za eno najvažnejših načel arhivistike, saj brez zagotovljene avtentičnosti vsebine gradiva ne moremo govoriti o verodostojnosti podatkov tako pri znanstvenem raziskovanju preteklosti kot pri uporabi gradiva za dokazovanje pravic v pravnih in upravnih postopkih.

Nekako zagonetno stoji pred nami četrto načelo, v katerem je sicer zelo jasno zapisana dolžnost arhivistov, da zagotavljajo neprekinjeno dostopnost in razumljivost arhivskega gradiva. Zdi se, kot da bi se razlaga tega načela ne nanašala na samo načelo, saj govori o pomenu odbiranja in ohranjanja arhivskega gradiva, o spreminjanju raziskovalnih potreb uporabnikov, pridobivanju gradiva dvomljivega izvora ter o krajah arhivskega gradiva.¹⁸ Nenavadno je tudi, da je načelo dostopnosti arhivskega gradiva zatem ponovno obravnavano v šestem načelu.

Peto načelo se ukvarja s sledljivostjo postopkom, ki jih v zvezi z arhivskim gradivom izvajajo arhivisti. Dolžnost arhivistov je namreč beleženje in utemeljevanje teh postopkov. Poseben poudarek v kodeksu je na skrbi za arhivsko gradivo vse od njegovega nastanka pri ustvarjalcih, torej strokovni nadzor nad celotnim življenjskim ciklom dokumentov. V razlagi k temu načelu je izrecno zapisano, da morajo arhivisti zagotoviti, da obstoječi informacijski sistemi in sistemi elektronskega arhiviranja vključujejo že od vsega začetka postopke, ki so primerni za varovanje dragocenega gradiva. V tem oziru je arhivski etični kodeks zelo moderno besedilo, saj naslavlja enega ključnih problemov, s katerim se pri arhiviranju elektronskega gradiva soočamo še danes. V posodobljeni verziji kodeksa pa bi bilo treba dodati še pomen varne hrambe elektronskega gradiva, kar bi vsebinsko sodilo bolj k drugemu načelu kodeksa.

Dostopnost arhivskega gradiva in nepristranska obravnava uporabnikov gradiva je tema šestega načela. Dostopnost ne pomeni le omogočanja uporabe ohranjenega gradiva, ampak dostopnost, ki jo lahko – kot pravilno ugotavlja razlaga k temu členu –

¹⁸ *Prim. tudi ugotovitve Janeza Kopača (2003, str. 210), ki je v razlagi tega načela videl celo nekakšno »svarilo pred pretirano liberalno oziroma širokogrudno valorizacijo arhivskega gradiva.«*

zagotovijo le kvalitetno izdelani pripomočki za uporabo arhivskega gradiva. Neurejeni in nepopisani fondi so namreč dostopni le na videz, pogosto pa so povsem neuporabni, saj bi njihovo preučevanje terjalo izjemne napore in ogromne časovne izgube. Takšni fondi so torej formalno gledano dostopni, njihova vsebina pa nikakor. V tem pogledu je pomembna tudi nepristranska obravnava uporabnikov gradiva. Arhivisti morajo odgovarjati na vse umestne zahteve za uporabo, uporabo spodbujati, seveda v skladu z zakonodajo in pravili arhivske ustanove. Arhivisti bi morali tudi preprečevati nesmiselne omejitve dostopnosti, se pravi biti proaktivni in na tovrstne nesmisle opozarjati tako delodajalca kot zakonodajalca. V slovenskih arhivih se včasih še vedno preveč ukvarjamo z vprašanjem, zakaj uporabniki raziskujejo določeno gradivo, torej z raziskovalnim motivom uporabnikov, kar je v resnici povsem irelevantno. Kot posredniki med arhivskim gradivom in njegovimi uporabniki bi morali ob upoštevanju veljavne zakonodaje zagotoviti uporabo gradiva vsakomur, če seveda ne obstajajo zakonske omejitve glede njegove dostopnosti. Zaradi velikega poudarjanja pomena spoštovanja rokov nedostopnosti arhivskega gradiva pa prihaja včasih tudi do prestroge interpretacije arhivskega zakona. Iz strahu pred tem, da bi strankam dali v uporabo gradivo, ki po zakonu ni dostopno, lahko omejimo dostop do gradiva tudi v primerih, ko bi moralo biti dostopno.

Sedmo določilo kodeksa obravnava dolžnost arhivistov, da spoštujejo dostopnost in zaupnost informacij v okvirih veljavne zakonodaje. Gre za zelo jasen poziv k varovanju zasebnosti in občutljivih podatkov, ki bi se lahko nanašali na fizične ali pravne osebe, ter na varovanje podatkov s področja državne varnosti. Arhivska stroka in arhivska zakonodaja morata najti primerno ravnotežje med dostopnostjo in varovanjem zaupnih podatkov. V razlagi tega načela je posebej poudarjena tudi prepoved uničevanja varovanih podatkov. Nedostopnosti podatkov se torej ne sme zagotoviti z njihovim uničevanjem.

Osmo načelo je v celotnem kodeksu edino izrazito splošno etično, saj govori o tem, da morajo arhivisti upravičiti zaupanje, ki izhaja iz njihovega poklicnega položaja, in tega položaja ne smejo izrabiti v nepošteno namene okoriščanja bodisi zase bodisi za druge ljudi. Gre torej za prepoved kakršne koli oblike korupcije, ki jo razumemo kot kršitev dolžnega ravnanja z namenom pridobiti korist zase ali za koga drugega. To načelo je poleg spoštovanja pravice dostopnosti do gradiva in varovanja zaupnih podatkov morda še najpomembnejše za ugled arhivov v javnosti. V razlagi k temu načelu je poudarjeno, da se morajo zaposleni v arhivih izogibati slehernim dejavnostim, ki bi v javnem mnenju ustvarile videz konflikta interesov. Zato arhivisti med drugim ne smejo zbirati izvirnega arhivskega gradiva ali trgovati z njim. Tudi na področju objavljania raziskav na podlagi arhivskega gradiva za arhiviste veljajo enaka pravila kot za zunanje uporabnike gradiva, kar pomeni, da v tem pogledu ne smejo biti privilegirani le zato, ker delajo v arhivskih ustanovah. Arhivisti prav tako ne smejo uporabljati svojega védenja o neobjavljenih ugotovitvah raziskovalcev gradiva, ne da bi raziskovalce prej obvestili o svojem namenu. Zadnji stavek razlage se morda le na prvi videz presenetljivo zaključí z navodilom, da arhivisti ne smejo dopustiti nearhivistom vmešavanje v njihovo delo in obveznosti. Z jasno razmejitvijo odgovornosti in pristojnosti med arhivisti in zunanjimi uporabniki se namreč ravno tako gradi splošno zaupanje do arhivske stroke in arhivov.

Zadnji dve načeli v kodeksu sta splošni in izjemno kratki. Prvo govori o obveznem stalnem izobraževanju v stroki in objavljaniu raziskav, drugo pa o prizadevanju za varovanje in uporabo svetovne arhivske kulturne dediščine na podlagi sodelovanja s stanovskimi kolegi in drugimi sorodnimi poklici.

4. Namesto zaključka: kodeks arhivske etike kot ustrezno in aktualno deontološko besedilo?

Ali si torej upamo trditi, da je *Kodeks arhivske etike* besedilo, ki z nalaganjem dolžnosti zaposlenim v arhivski dejavnosti ustrezno odgovarja na vse ali vsaj večino izzivov v arhivski teoriji in praksi? Preden poskusimo podati odgovor na to zahtevno vprašanje, naredimo kratek povzetek glavnih sporočil kodeksa.

Kodeks arhivske etike najprej poudari dolžnost varovanja celovitosti arhivskega gradiva. Kot drugo izpostavi obvezo arhivistov, da sledijo strokovnim standardom v arhivistiki in predpiše skrb za arhivsko gradivo od njegovega nastanka, preko varne hrambe pa vse do uporabe arhivskega gradiva v arhivih. Nato izpostavi pomen varovanja avtentičnosti arhivskega gradiva. Kodeks večkrat zavezuje k dostopnosti arhivskega gradiva, prvič v četrtem načelu, kjer je zapisana dolžnost arhivistov, da zagotavljajo neprekinjeno dostopnost in razumljivost arhivskega gradiva. V petem načelu je poudarjen pomen sledljivosti vsem postopkom v zvezi z nastankom, prevzemom, hrambo, obdelavo in uporabo arhivskega gradiva. Naslednji dolžnosti sta zagotavljanje dostopnosti arhivskega gradiva z izdelavo kvalitetnih pripomočkov za uporabo in enakopravna obravnava uporabnikov. Arhivisti morajo pri uporabi spoštovati zaupne podatke v arhivskem gradivu in ob tem zagotoviti, da se ti ne uničujejo. Osmo načelo arhiviste odvrča od kakršnih koli oblik korupcije v arhivski dejavnosti. Na koncu kodeksa stojita obvezi stalnega izobraževanja v arhivih in medsebojnega sodelovanja za varovanje ter uporabo svetovne arhivske dediščine.

Deset načel kodeksa predstavlja deset glavnih sporočil besedila, toda vsebina celotnega kodeksa je precej širša od seštevka načel. K temu najbolj pripomorejo razlage k posameznim načelom, ki pogosto bistveno razširijo osnovno vsebino ali pa se od nje celo povsem oddaljijo. Takšen primer sta drugo, peto in zlasti četrto načelo, pri katerem je celo težko določiti povezavo med načelom in njegovo razlago. Ta nenavadna arhitektura kodeksa z mestoma preširokimi razlagami je tudi njegova največja oblikovna slabost, saj bi bilo bolje, da bi kodeks sestavljala le načela. Teh bi bilo resda nekoliko več kot sedaj, a kodeks bi bil bolj izčiščen, pregleden in nedvoumen. Problematično je tudi ponavljanje načela dostopnosti v treh različnih načelih, kar vsekakor ni smiselno.

Že ob prvem branju kodeksa lahko ugotovimo, da je besedilo tudi po petindvajsetih letih še vedno povsem relevantno. Prav za nobeno izmed načel ne bi mogli reči, da je danes nepotrebno oziroma da bi ga lahko brez kakršne koli škode pogrešali v besedilu. Čeprav smo bili v tem relativno kratkem obdobju priča pravi tehnološki revoluciji, je besedilo kodeksa uspelo obdržati svojo aktualnost. Zastavljeno je bilo na način, da naslavlja vsebinske probleme, ki so pomembni danes na enak način kot ob svojem nastanku leta 1996, morda se le kažejo v drugačni obliki. Tako na primer dostopnost danes ni več le fizična v arhivski čitalnici, ampak čedalje bolj digitalna na daljavo, toda naloga prizadevanja za čim večjo dostopnost gradiva ostaja enaka. Kodeks prav tako že konkretno omenja izzive varovanja avtentičnosti gradiva v elektronski obliki in zanesljivega elektronskega arhiviranja ter opozarja na nedopustno, a običajno prakso dopolnjevanja in brisanja izvirnih zapisov v digitalni obliki.

Kljub temu pa se je v zadnjih treh desetletjih svet močno spremenil in z njim se je na nek način spremenila tudi arhivistika. Ne govorimo le o površinskih tehnoloških spremembah, temveč tudi o spremembi vsebine, torej same paradigme arhivske znanosti. Predmet, metoda in cilj njenega preučevanja so danes drugačni kot pred pojavom digitalne revolucije. Indikatorji teh sprememb so ne nazadnje tudi pomenski premiki znotraj definicij arhivske terminologije. Če bi pisali kodeks danes, bi zato gotovo omenili oziroma še bolj poudarili nekaj naslednjih nalog in izzivov, pred katerimi stojijo današnji arhivi. Navedel bom nekaj točk, ki bi se jih moral dotakniti prenovljeni kodeks,

če bi hotel ohraniti formo deontološkega besedila, ki vzpostavlja jasno povezavo med arhivskimi delavci na eni strani in konkretnimi nalogami ter izzivi, s katerimi se ti srečujejo, na drugi.

Kot sem omenil že zgoraj, bi bilo treba v posodobljeni verziji kodeksa dodati pomen varne hrambe elektronskega gradiva, ki zahteva povsem drugačen tehnični pristop kot hramba fizičnega gradiva. V zvezi s tem bi se morali dotakniti tudi problema hrambe elektronskega gradiva v oblaku in s tem povezanim vprašanjem nadzora nad lokacijo javnega arhivskega gradiva. Predvsem pa bi morali še bolj poudariti pomen zagotavljanja avtentičnosti gradiva z ohranjanjem konteksta povezav med zapisi in procesi njihovega ustvarjanja. Omenjena bi morala biti naloga arhivistov, da zagotovijo dokazno vrednost dokumentov (tudi) v digitalni obliki in s tem pravno varnost državljanov ter pravnih oseb. Kodeks arhivske etike bi moral prav tako zavezovati arhiviste k dosledni uporabi mednarodnih standardov za popisovanje arhivskega gradiva. Arhivi bi morali biti v kodeksu predstavljeni kot eden izmed temeljnih kamnov demokratične družbe in nosilci vrednot, ki jih globalizacija v digitalni preobleki postavlja pod vprašaj: transparentna javna uprava, enakost pravic za vse uporabnike in čim večja dostopnost informacij javnega značaja. Morali bi biti prikazani kot pomemben člen moderne informacijske družbe, ki javne podatke vsem zagotavljajo brezplačno in enakopravno. Pri tem v nasprotju s pravico do pozabe in pravico do popravka stavijo na pravico do spomina. Z izjemnim porastom objav arhivskega gradiva na svetovnem spletu so se arhivi znašli tudi pred problemom varovanja avtorskih pravic, ki v kodeksu niso nikjer omenjene. Današnji arhivi so ob izjemni produkciji dokumentarnega gradiva in zelo dobrim nadzorom nad ustvarjalci postavljeni v položaj, da vse težje zagotavljajo prostor za naraščajoče količine prevzetega gradiva. Prav tako še zdaleč ni samoumevno, kateri del gradiva bi bilo treba ohraniti za bodoče rodove. Prevelike količine prevzetega gradiva, katerega uporaba je včasih minorna, bodo v prihodnosti čedalje večji problem pri obvladovanju arhivskega gradiva v arhivih. V zvezi s tem je makrovalorizacija arhivskega gradiva v zahodni arhivistiki že nekaj let tako rekoč najpomembnejša tema. Ob predzadnjem načelu kodeksa, ki govori o nuji permanentnega izobraževanja, danes gotovo ne bi pozabili omeniti novih kompetenc, ki jih od arhivista zahteva digitalni svet: digitalne kompetence, proaktivnost, odzivnost, prilagodljivost in interdisciplinarnost. Pri zadnjem načelu, ki izpostavlja sodelovanje pri varovanju in uporabi arhivske kulturne dediščine, pa bi lahko dodali tudi sodelovanje z novim tipom uporabnika, ki z razvojem sodelovalnega svetovnega spleta noče biti zgolj pasivni opazovalec in uporabnik informacij, ampak želi z arhivom tudi sodelovati pri različnih skupnih projektih in na družbenih omrežjih.

5. Literatura

- Code of Etics (2020).** Archives and Records Association UK & Ireland. Dostopno na spletni strani:
<https://static1.squarespace.com/static/60773266d31a1f2f300e02ef/t/6082c97ac1fa88333ca028b1/1619183995112/Code+Of+Ethics+February+2020+final.pdf>.
- Code of ethics.** International Council on Archives. Dostopno na spletni strani:
<https://www.ica.org/en/ica-code-ethics>.
- Erjavec, M. V. (1997).** Kodeks etike. *Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, let. XX, št. 1-2, str. 14-16. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Gerdej, M. (2013).** Nekatera vprašanja in dileme arhivista v luči zakonodaje, etičnih načel in kodeksa ravnanja javnih uslužbencev. V: Gostenčnik, N. (ur.), *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, Arhivi in ustvarjalci gradiva - stanje in perspektive : 12. zbornik mednarodne konference*, [Radenci, 10.–12. april 2013], str.

- 159–167. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor. Dostopno na spletni strani: http://193.2.142.99/uploaded/datoteke/Radenci/Radenci2013/13_Gerdej_2013.pdf.
- Hedbeli, Ž. (2008).** Arhivi i etika. 7. zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področja arhivistike, dokumentalistike in informatike Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Radenci, 2.–4. april 2008], str. 125–131. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.
- Kopač, J. (2003).** Kodeks arhivske poklicne etike. *Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, let. XVI, št. 1, str. 207–211. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Košir, M. (2010).** Splošna deklaracija o arhivih in sodobna arhivska paradigma. *Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, let. XXXIII, št. 2, str. 309–318. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Kožar, A. (2005).** Arhivistička etika društava u tranziciji. 4. zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področja arhivistike, dokumentalistike in informatike Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Radenci, 6.–8. april 2005] (tisk) 448–454. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.
- Limon-Bonnet, M. F. (2011).** Déontologie professionnelle. *Portail international archivistique francophone*. Dostopno na spletni strani: www.piaf-archives.org.
- Nougaret, C. (2017).** Une stratégie nationale pour la collecte et l'accès aux archives publiques à l'ère numérique. Dostopno na spletni strani: <https://francearchives.fr/article/28204701>.
- Novak, M. (2013).** Vplivi informacijskih tehnologij na oblikovanje arhivske doktrine. *Atlanti, letnik 23, številka 1*, str. 251–258. Trst-Maribor: Mednarodni inštitut arhivskih znanosti.
- Popović, J. (2009).** Etika kao kultura zanimanja sa osvrtom na etički kodeks arhivista. 8. zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področja arhivistike, dokumentalistike in informatike Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Radenci, 25.–27. marec 2009], str. 149–164. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.
- SAA Core Values Statement and Code of Ethics. (2020).** Society of American Archivists. Dostopno na spletni strani: <https://www2.archivists.org/statements/saa-core-values-statement-and-code-of-ethics>.
- Thomassen, T. (1999).** The development of archival science and its European dimension. Dostopno na spletni strani: <http://z-a-d.net/the-development-of-archival-science-and-its-european-dimension>.
- Vilfan S., Žontar J. (1973).** *Arhivistika*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.

SUMMARY

CODE OF ARCHIVAL ETHICS

Mitja SADEK, M. Sc.

Historical Archives Ljubljana, Ljubljana, Slovenia

Archival science Assistant professor, Alma Mater Europaea, ECM Maribor, Slovenia

mitja.sadek@zal-lj.si

The article deals with the Code of ethics, which was adopted by the General Assembly of the International Council on Archives in its XIIth session in Beijing on September 6, 1996. The author analyses the original text in English, points out certain problems regarding Slovenian translation, summarizes its principles and considers the Code as an adequate deontological text.

The author analyzed the original text and compared the original and translations into various languages. The author also used various articles concerning the theme.

The article points out some terminological and substantial problems of the translation of the Code into Slovenian language and identifies the relevance and topicality of the text in terms of deontology.

The author suggests the update of the translation of the Code into Slovenian language and adds some possibilities of how to complement the Code itself taking into account the challenges of modern archival science.